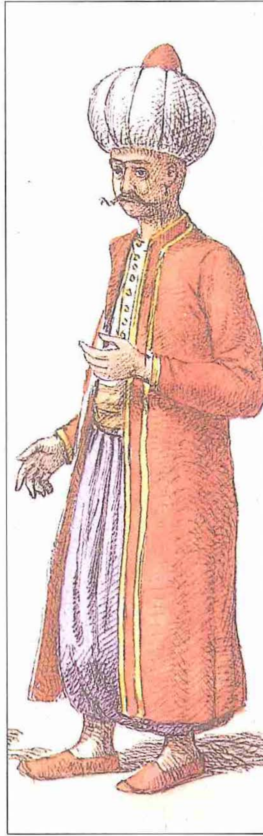
İstanbul Acemi Ocağı oğlanlarına **torba oğlanı** veya **şâdî** denirdi. Bunlar, İstanbul ağasının (Acemi Ocağı ağası) kontrolü ve sorumluluğu altında saray, cami, çeşme, köprü, medrese ve hastahane gibi tesislerin inşaatında çalıştırılabilirdi. Acemilerin bir kısmı sekbanlar fırınında çalıştırılır, bir kısmı da gemilerin kalafat işlerinde kullanılırdı. Yeniçeri ağasının odun gemilerinde de acemi oğlanları hizmet görürlerdi. Acemilerden Ağa Kapısı'nda bulunanlar nalbantlık, saraçlık, berberlik gibi sanatları öğrenir, bazıları da yeniçeri ağası kol gezerken onun hizmetinde çalışırlardı. Diğer taraftan acemi oğlanları Matbah-ı Âmire'ye mahsus koyunları da bekler veya bir akçe ulûfe ile kasap çıraklığı yaparlardı.

Acemi oğlanlarının **oda** denilen kışlaları İstanbul'da Şehzadebaşı ile Vezneciler arasında olup bu kışlanın başında Acemi Ocağı ağası bulunurdu. Doğrudan doğruya yeniçeri ağasına bağlı olan Acemi Ocağı ağası, acemilerin görevlerini tayin eder ve tezkirelerini kaleme alırdı. Ordu sefere gidince İstanbul'da güvenliği sağlamak bu ağanın görevi idi. Suç işleyen acemi oğlanları, meydan kethüdâsı veya meydanbaşı denilen zâbit tarafından cezalandırılırdı; ayrıca bunları devamlı kontrol altında bulunduran yayabaşıların da üzerlerinde geniş yetkileri vardı. Acemi oğlanları İstanbul dışında bulundukları zaman ise yeniçeri serdarına bağlı olurlardı.

Acemi oğlanları geçimlerini yevmiyeleriyle temin ederler, yemeklerini odalarında kendileri pişirirlerdi. **Ulûfe** denilen ve üç ayda bir verilen maaşları Acemi Ocağı meydanında dağıtılırdı. Acemilerin yevmiyeleri ocağın ilk kuruluşunda bir akçe iken, XVIII. yüzyılın ilk yarısında yedi buçuk akçeyi bulmuştur. **Âdet-i zerpûl** denilen pabuç akçesi ise Kanûnî devrinde ortaya çıkmıştır. Acemilere ayrıca senede iki kat elbise verilirdi. Sonraları elbiseye karşılık para verilmeye başlanmıştır. Acemi oğlanları, **dolama** adı verilen bir cübbe giyerlerdi. Bellerinde çizgili kumaştan bir kuşak ile küçük bir hançer, başlarında da koni şeklinde sarı bir serpuş, etrafında krepten ince sarık bulunurdu. Pabuçları bağsızdı ve arkası yoktu.

Acemilik süreleri sona eren acemi oğlanlarının Yeniçeri Ocağı'na kabul edilip kaydedilmelerine **kapuya çıkma** (bedergâh) denirdi. Acemiler genellikle yedi veya sekiz yılda bir kapuya çıkarlardı. Ancak savaş yıllarında Yeniçeri Ocağı'na, ihtiyacı karşılamak üzere daha erken çıkmalar yapılabilirdi. Acemi Ocağı'ndan çıkmalar yapılabilmesi için yeniçeri ağası divana arzda bulunur, istek kabul edilirse sırası gelen acemilerin isimleri çorbacılar tarafından yeniçeri ağasına bildirilirdi. Ağa da mühürleyip tasdik ettiği listeyi sadrazamın onayına sunar, daha sonra liste ocak kâtibine gönderilirdi; buna, mühürlenmiş anlamında **memhûr** denirdi. Acemi Ocağı'ndan sadece Yeniçeri Ocağı'na değil, öteki kapıkulu ocaklarına da çıkmalar yapılabilirdi.

Acemi oğlanı (Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi*, İÜ Ktp., TY, nr. 9391)

Acemi oğlanlarının hıristiyan tebaadan devşirilmesi işi XVII. yüzyılın ortalarından itibaren giderek azalmıştır; ancak Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadar seyrek de olsa devam etmiştir. Öte yandan bu yüzyıldan itibaren Acemi Ocağı'na Türkler de alınmaya başlanmış, ayrıca savaş esirlerinden de ocağa acemi kaydı yapılmıştır. Buna paralel olarak acemilikte geçen süre altı aya kadar indirilmiştir.

Acemi oğlanlarının sayısı, Yeniçeri Ocağı'na bağlı olarak sürekli değişiklik göstermiştir. İlk dönemlerde ocağın mevcudu ancak 1000 kişi civarında iken bu sayı Kanûnî devrinde 4000'e, I. Ahmed devrinde ise 9406'ya ulaşmıştır. 1622'de acemilerin sayısı bostancılarla birlikte 9200 iken bir yıl sonra bu rakam 10.982'ye ulaşmıştır. 1679'da ise ocak mevcudu, yapılan değişiklik sebebiyle 2738'e inmiştir.

XVII. yüzyıl ortalarında bilhassa ocak ağalarının saraya hâkim olmalarıyla başlayan karışıklıklar Acemi Ocağı'na da tesir etmiş, çorbacıların, bakkal ve hamalları da rüşvet alarak Yeniçeri Ocağı'na acemi kaydettikleri görülmeye başlanmıştır. Bunun üzerine, hak sahibi acemiler bedergâh olmaktan mahrum kaldıkları için haklarını aramak istedilerse de bu suistimaller Yeniçeri Ocağı'nın zararlı bir topluluk haline gelmesiyle daha da artmıştır. Nihayet ocağın kaldırılmasıyla birlikte acemi oğlanları teşkilâtı da tarihe karışmış oldu (1826).

BİBLİYOGRAFYA:

Kavânîn-i Yeniçeriyân, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2068, vr. 3b, 7a-b; Neşrî, *Cihannümâ* (nşr. Faik Reşit Unat—Mehmed A. Köymen), Ankara 1949, I, 199; *Kitâb-ı Müstetâb* (nşr. Yaşar Yücel), Ankara 1974, s. 7, 13; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, İÜ Ed. Fak., Tarih Semineri Kitaplığı, nr. 51-52/489, vr. 89a-90a; *Eyyûbî Efendi Kanunnâmesi*, İÜ Ktp., TY, nr. 734, vr. 14a, 20a; *Ayn-i Ali Risâlesi*, İstanbul 1280, s. 89; Şem'dânîzâde, *Mür'i't-tevârîh*, İstanbul 1338, I, 454; "Osmanlı Kanunnâmeleri", *MTM*, II, 325; Halil İnalcık, "Osmanlı İdâre, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler", *Belgeler*, sy. 14, Ankara 1981, s. 3, belge nr. 4; İ. H. Uzunçarşılı, "Acemi Oğlan", *İA*, I, 117-118; a.mlf., "Devşirme", *İA*, III, 563-565; a.mlf., "Murad I", *İA*, VIII, 587-598; H. Bowen, "ʿAdjamī Oghlān", *EI²* (Fr.), I, 212-213.

 Mücteba İlgürel

ACEMİYYE
(العجمية)

(bk. ALJAMIA).

ACEMİYYE
(العجمية)
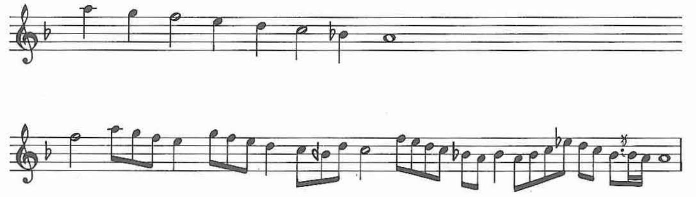
Yûsuf b. Abdullah b. Ömer el-Acemî'ye (ö. 768/1366) nisbet edilen bir tarikat
(bk. TARİKAT).

ACEM-KÜRDÎ

Türk mûsikisinde bir birleşik makam.

Terkip edeni bilinmeyen bu makamın iki asırdan beri kullanıldığı tahmin edilmektedir. Acem makamının icrası sırasında, bu makamla ortak perdeleri çoğunlukta olan kürdî makamına geçilir

ve kürdî makamının nağmeleriyle çok defa nîm-hisar perdesi de kullanılarak karar verilir. Donanımına, mûsiki nazariyatçılarından S. Arel, S. Ezgi ve E. Karadeniz ârıza olarak segâh bemolü koymuşlardır. Birleşik makamların özellikleri giriş bölümlerinden çok kararlarıyla ortaya çıktığından, burada donanıma karar kalıbı ârızalarının yazılması daha uygun olur. Makamın güçlüleri acem ve çârgâh perdeleri, durağı ise dügâh perdesidir. Bütün birleşik makamlar gibi inici seyir gösterir.

Acem-kürdî makamı dizisi ve seyir örneği

Altûnîzâde'nin zencîr usulündeki peşrevi, Zekâi Dede'nin remel usulündeki "Dildâr işitip velvele-i efgānım" mısraı ile başlayan bestesi, Kaptanzâde Ali Rızâ Bey'in devr-i hindî usulündeki "Leyl olur ki hüzn içinde her nefes bir âh olur" mısraı ile başlayan şarkısı bu makamda bestelenmiş meşhur eserlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA:

S. Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 229-230; IV, 264; H. Sadettin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri*, İstanbul 1968, s. 119-120; M. Ekrem Karadeniz, *Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları*, Ankara 1983, s. 144, 566-567.

 CİNUÇEN TANRIKORUR

ACÎBE el-BAĞDÂDİYYE

(عجيبة البغدادية)

Acîbe bint Muhammed b. Ebî Gālib el-Bâkdârî el-Bağdâdiyye (ö. 647/1249-50)

Kadın muhaddis.

Dav'ü's-sabâh lakabıyla da bilinir. Bağdat'ta doğdu. Babasından ve zamanının meşhur âlimlerinden okudu. Abdullah b. Mansûr el-Mevsılî ve Ebü'l-Meâlî Muhammed el-Lemmâs'tan çeşitli kitaplar, hâfız Muhammed b. Ebû Bekir el-İsfahânî'den Begavî'nin *Şerḥu's-Sünne*'sini ve başka hadis kaynaklarını, Abdülhak el-Yûsufî'den de Şâfiî'nin *İḫtilâfü'l-ḥadîs̱*'i ile Buhârî'nin *et-Târîḫu'l-kebîr*'ini ve diğer çeşitli kitapları dinleyip rivayet etmiştir.

Acîbe, Mes'ûd es-Sekafî ve Ebû Abdullah er-Rüstemî tarafından kendilerine icâzet verilen âlimlerin son halkasını teşkil eder. Kendisinden de muhaddis Afîfüddin Muhammed el-Harrât, Sirâceddin Ebû Hafs Ömer el-Kazvînî ve Mahmûd b. Ali ez-Zâkıfî gibi meşhur âlimler muhtelif kitapları rivayet etmişlerdir. Şeyhlerini ve isnadlarını ihtiva eden cüzlük bir **meşyeha***sı bulunmaktadır.

Doksan üç yaşlarında iken Bağdat'ta vefat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâʾ*, XXIII, 232-233; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerâtü'ẕ-ẕeheb*, Kahire 1350-51, V, 238; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, Kahire 1373-78/1954-59, V, 4-5; Kehhâle, *Aʿlâmü'n-nisâʾ*, Dımaşk 1378/1959, III, 257-258.

 MÜCTEBA UĞUR

ÂCİL

(العاجل)

Âcil, **acl** (عجل) kökünden, "bir şeyi zamanından önce isteyen, aceleci" kimse mânasına ism-i fâil olup "şu anda mevcut olan, hazır bulunan şey" anlamına da gelmektedir. Bu ikinci anlamda, **ecl** (اجل) kökünden türeyen ve "gelecekte olacak, henüz vakti gelmemiş şey" mânasına gelen âcilin (الآجل) karşıtıdır.

Acl kökünden türeyen **âcil** kelimesinin müennesi olan **âcile** (العاجلة), Arapça'da "dünya" ve "dünya hayatı" mânasına kullanılırken **ecl** kökünden türeyen **âcilin** müennesi **âcile** (الآجلة) de "âhiret" mânasına gelmektedir. Dünya mânasına âcile kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de yalnız başına zikredildiği gibi (bk. el-İsrâ 17/18; el-İnsân 76/27), âhiret kelimesiyle birlikte, onun karşıtı olarak da geçmektedir (bk. el-Kıyâme 75/20). Ayrıca **acl** kökünün diğer bazı müştakları yanında, "çok aceleci" mânasına mübalağalı ism-i fâil olan **acûl** kelimesi de insanın fıtrî bir özelliği olarak Kur'an'da zikredilmiştir (bk. el-İsrâ 17/11).

BİBLİYOGRAFYA:

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ecl", "ʿacl" md.leri; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr* (nşr. Muhammed Züheyr eş-Şâvîş v.dğr.), Dımaşk 1384-88/1964-68, VIII, 441; Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân* (nşr. Ebû İshâk İbrâhim), Kahire 1386-87/1966-67, X, 226; XIX, 107, 150; *Lisânü'l-ʿArab*, "ecl", "ʿacl" md.leri; *Kāmus Tercümesi*, "ʿacl" md.

 ŞEVKİ SAKA

ACLÂNİYYE

(العجلانية)

Rifâiyye tarikatının Muhammed b. Aclân el-Hüseynî'ye (ö. ?) nisbet edilen bir kolu (bk. RİFÂİYYE).

ACLÛN

(عجلون)

Ürdün'ün İrbit iline bağlı bir şehir.

Başşehir Amman'ın 73 km. kuzeybatısında, İrbit şehrinin güneyinde bulunmaktadır. Doğuda Hamâd, batıda Gavr, kuzeyde Yermük ve güneyde Vâdizzerkā ile çevrilidir; denizden yüksekliği 1000 m. kadardır. Nüfusu 1983'te 30.000 civarında olup çoğunluğunu Filistinli göçmenler teşkil etmekteydi.

Aclûn'un tarihî kalesi